

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr inż. Katarzyny Grzybek
pt. *Opakowanie produktu leczniczego dostępnego bez recepty (OTC) i*
jego rola
w zaspokajaniu potrzeb i oczekiwań osób starszych

przygotowanej pod kierunkiem naukowym dr hab. inż. Agnieszki Cholewy-Wójcik
i promotora pomocniczego dr inż. Bartłomieja Kabaja
na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie

Wydział Zarządzania

i Komunikacji Społecznej

Instytut Ekonomii,

Finansów i Zarządzania

Podstawą opracowania recenzji jest uchwała Rady Dyscypliny Nauki o Zarządzaniu i Jakości Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie z dnia 21 listopada 2024, na mocy której zostałam powołana na recenzenta w/w rozprawy doktorskiej. Opinie o pracy przygotowano z uwzględnieniem wymogów stawianych pracom doktorskim, określonym w art. 187 Ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 roku (Dz. U. z 2018 r. poz. 1668 ze zm.). Przedmiotem recenzji zgodnie ze wspomnianym aktem prawnym, jest ustalenie przez recenzenta, czy *rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego (...), a Doktorant wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną w danej dyscyplinie naukowej (...) oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.*

Ocena pracy doktorskiej mgr. inż. Katarzyny Grzybek została dokonana w odniesieniu do następujących kwestii:

- tematyka pracy i zasadność wyboru tematu,
- założenia, cele pracy i hipotezy badawcze,
- strategia, metody i narzędzia badawcze,
- układ pracy i zawartość merytoryczna poszczególnych rozdziałów,
- literatura, strona formalna i językowa pracy.

Recenzja kończy się ogólną konkluzją.

Tematyka pracy i zasadność podjęcia tematu

Opiniowana rozprawa podejmuje problem zawartości informacyjnej opakowań produktów kierowanych do osób starszych. Analizie poddano opakowania produktów należące do specyficznego sektora produktów leczniczych dostępnych bez recepty (OTC). Mimo że badania nad informatywnością opakowań nie są nowym obszarem badań, to ulokowanie problemu w takim kontekście nawiązuje zarówno do

ul. Prof. St. Łojasiewicza 4

PL 30-348 Kraków

tel. +48(12) 664 5632

fax +48(12) 664 5857

www.econ.uj.edu.pl

www.wzks.uj.edu.pl

- 1 -

luki badawczej (odnoszącej się do specyficznego sektora mającego swoje uwarunkowania oraz grupy konsumentów, których potrzeby powinny być brane pod uwagę przez projektantów), jak i do potrzeb rynku (zwłaszcza przedsiębiorstw współpracujących w ramach wytwarzania i oferowania produktów leczniczych OTC). Wybrana tematyka, a w konsekwencji zastosowane podejście badawcze, wpisują się w ramy nauki o zarządzaniu i jakości. Zarysowany w pracy problem badawczy uważam za aktualny, ważny i oryginalny.

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Założenia, cele i hipotezy badawcze

Mimo walorów użytkowych pracy i aktualności dyskusji dotyczącej dostosowywania oferty rynkowej do rosnącego segmentu starszych konsumentów w pracy niejednoznacznie został określony jej zakres. Istotę problemu badawczego można wywnioskować z kontekstu prezentowanych przez Autorkę treści, niemniej *explicite* nie został on dookreślony. Podobnie luka badawcza nie została wprost wskazana i uargumentowana w żadnej z części rozprawy.

W dysertacji Autorka zawarła cel główny i trzy szczegółowe, nakreślające jej zamiary badawcze. Cel główny zapowiada opracowanie wytycznych pozwalających na dopasowanie opakowań produktów leczniczych OTC do wymagań osób starszych (seniorów). W ramach celów szczegółowych (s. 6) Autorka zamierzała prawdopodobnie: ustalić poziom wiedzy osób starszych dotyczących stosowania leków OTC pakowanych w odmienne opakowania (CS1); określić hierarchię oczekiwań osób starszych w zakresie produktów leczniczych OTC i ich opakowań (CS2) oraz ocenić opakowania produktów leczniczych OTC pod kątem dopasowania ich do wymagań osób starszych (CS3). Realizacja celów łączyła się z zamiarem testowania czterech hipotez badawczych. O ile sam zamiar przeprowadzenia diagnozy dotyczącej zarówno wiedzy, jak i wymagań przedstawicieli najstarszego segmentu wobec opakowań produktów leczniczych OTC, a następnie oceny spełnienia ich przez obecne na rynku opakowania wydaje się słusznym, to sformułowania celów, a w konsekwencji i hipotez budzą pewne wątpliwości. Dotyczą one braku jednoznaczności i precyzji. W sformułowaniach celów akcentowany jest aspekt analizy (CS1), który podkreśla działanie badawcze, a nie jego spodziewany rezultat w kategoriach opisu, diagnozy czy wyjaśnienia. Niefortunne są też określenia *potrzeb i oczekiwań osób starszych w zakresie produktów OTC. Wymagania dotyczące opakowań produktów leczniczych OTC* trafniej oddają istotę zamiarów Autorki. Analogicznie jak w przypadku celów, sformułowania hipotez są nieprecyzyjne. Hipoteza 1 *Starsi konsumenci charakteryzują się niskim poziomem wiedzy na temat produktów leczniczych OTC i ich opakowań* nie odnosi się do wiedzy na temat stosowania tych produktów, co jest zapowiadane w celach. Co więcej, zachęca do innego niż przyjęte w procedurze badawczej sposobu testowania zależności. Nieprecyzyjnie określone znaczenie i charakter zmiennych to mankamenty, które dopiero na etapie prezentowania wyników pozwalają na wnioskowanie o przyjętych założeniach.

W związku z tym rodzi się pytanie o *znaczenie wiedzy starszych konsumentów w ich decyzjach nabywczych produktów leczniczych OTC. A dokładniej, jak rozumiana wiedza, odnosząca się do jakiej sfery, jest niezbędna do podejmowania decyzji*

Wydział Zarządzania

i Komunikacji Społecznej

Instytut Ekonomii,

Finansów i Zarządzania

ul. Prof. St. Łojasiewicza 4

PL 30-348 Kraków

tel. +48(12) 664 5632

fax +48(12) 664 5857

www.econ.uj.edu.pl

www.wzks.uj.edu.pl

nabywczych (produktów leczniczych OTC) przez przedstawicieli tej grupy konsumentów?

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Kontynuując, zastanawia też nieprecyzyjność w sformułowaniu hipotezy 4, zwłaszcza użycie w niej słowa korelacja. Analogiczne niejasności pojawiają się w hipotezach 2 i 3. Wskazane mankamenty przyczyniły się zapewne do pobieźnego wniosku o przyjęciu bądź odrzuceniu hipotez. Niedosyt pozostawia brak stosownej argumentacji, wyprowadzenia czy poparcia hipotez argumentami wynikającymi z literatury przedmiotu. Zwłaszcza jeśli chodzi o kwestie związane z wiedzą starszych konsumentów na temat kategorii produktowej obszarowi tematycznemu i jest konsekwentnie rozwijane w sekcjach prezentujących wyniki badań.

Mimo dużej intuicyjności w wyprowadzeniu hipotez i wieloznaczności związanej z konceptualizacją i operacjonalizacją hipotezy ukierunkowują badanie. Reasumując, mimo wspomnianych niedoskonałości przyjęte ramy koncepcyjne stanowią podstawę dla badań w wymiarach teoretycznym i empirycznym.

Wydział Zarządzania

i Komunikacji Społecznej

Instytut Ekonomii,

Finansów i Zarządzania

Strategia, metody i narzędzia badawcze

Badania empiryczne zrealizowano w kilku etapach przy wykorzystaniu różnych metod. Można je uznać za właściwie dobrane i pozwalające na realizację celów. Na podkreślenie zasługuje zakres wykorzystanych metod. Autorka sięgnęła po podejście jakościowe i ilościowe, dodatkowo w tym drugim przypadku starła się zebrać zarówno dane deklaratywne, jak i między innymi mierzyła uwagę wzrokową badanych za pomocą okulografii. Ponadto Autorka starła się połączyć metody empiryczne z przeglądem literatury. Taki sposób zaplanowania i realizacji badań świadczy o kompetencjach badawczych Autorki. Zamiary te należy ocenić jako ambitne i poprawne, chociaż wzbudzają one też pewne wątpliwości.

Po pierwsze w części teoretycznej Autorka wielokrotnie odnosi się do przeglądu literatury, nie nazywając go oraz nie prezentując właściwego protokołu takiego postępowania. Domniemywać można (ze względu na brak informacji dotyczących protokołu postępowania), że przeprowadzony przegląd miał znamiona mniej sformalizowanego metodologicznie, narracyjnego przeglądu literatury. Niemniej sposób prezentacji treści sugeruje też, że zamiarem mogło być przeprowadzenie systematycznego przeglądu literatury bądź *scoping review*.

Po drugie w rozprawie nie ma jednego rozdziału prezentującego metodykę badań. Opis procedury, w dużej mierze w bardzo okrojonej postaci, rozpoczyna każdy z rozdziałów prezentujących wyniki poszczególnych badań zrealizowanych przez Autorkę. Jest to dopuszczalne rozwiązanie, jednak utrudnia w pełni zrozumienie zamiarów Doktorantki. Można odnieść wrażenie, że sama Autorka miała też dylemat związany z odpowiednim zaprezentowaniem strategii badań, umieszczając rysunek 2.2 i tabelę 2.5 w nieoczywistym miejscu, na końcu rozdziału 2. Rysunek 2.2 prezentuje procedurę badań składającą się z czterech etapów odpowiadających kolejnym czterem rozdziałom pracy. Mógłby stanowić uzupełnienie wstępu do pracy bądź część rozdziału prezentującego obroną strategię badawczą.

ul. Prof. St. Łojasiewicza 4

PL 30-348 Kraków

tel. +48(12) 664 5632

fax +48(12) 664 5857

www.econ.uj.edu.pl

www.wzks.uj.edu.pl

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Po trzecie przyjęta przez Autorkę strategia badawcza zakłada triangulację, łącząc zróżnicowane metody badawcze oraz źródła danych. Niemniej w opisie procedury każdego z badań nie zostały w należyty sposób spełnione zasady replikowalności, jak i nie zostały wyjaśnione zasady łączenia danych. Odnosząc się do pierwszej ze wspomnianych wyżej uwag, prezentowanie opisu metodyki postępowania badawczego powinno pozwolić, nie tylko na zrozumienie tego jak badanie zostało zrealizowane, ale także na jego powtórzenie. Przy dość ubogich informacjach, zwłaszcza w przypadku opisu postępowania dotyczącego wywiadów pogłębionych przeprowadzonych z ekspertami (technikami i magistrami farmacji) trudno ocenić w pełni rygor metodologiczny (np. pojawiają się braki dotyczące opisu próby, zasad doboru rozmówców, zasad kodowania itp.). Niedociągnięcia metodologiczne stanowią najstarszy punkt pracy.

Po czwarte dane w poszczególnych etapach badania zbierane były za pomocą przygotowanych przez Autorkę narzędzi badawczych. Narzędzia zostały załączone w dysertacji (odpowiednio załącznik 1 i 2). Podejście takie jest praktykowane, ale wymaga też uzasadnienia przyjętych rozwiązań dotyczących pomiaru zmiennych na etapie operacjonalizacji. Niestety ten aspekt w pracy został potraktowany szcątkowo. Konstrukcja wykorzystanych narzędzi nawiązuje do standardowych rozwiązań oczekiwanych od tego typu działań, jednak uwagę zwraca brak pytań pozwalających na identyfikację rozmówcy w scenariuszu wywiadu oraz innych kwestii, które wskazywałyby na warunki przeprowadzenia wywiadu (np. zapewnienie o anonimowości, zebranie zgód na udział w badaniu itp.).

Konkludując, mimo niedostatków umieszczone w rozprawie treści dowodzą umiejętności prowadzenia badań naukowych przez Autorkę. Wykazała się ona świadomością wad i zalet poszczególnych metod, starając się je trafnie dobrać, uwzględniając specyfikę pozyskiwanych danych.

Układ pracy i zawartość merytoryczna poszczególnych rozdziałów

Praca ma charakter teoretyczno-empiryczny. Składa się ze wstępu, sześciu rozdziałów i zakończenia (nazwanego przez Autorkę podsumowaniem), które stanowią tekst podstawowy, liczący 228 stron. Na pozostałych stronach (ss. 229–322) przedstawiono bibliografię, spisy tabel i rysunków oraz załączniki. Rozprawa ma standardowy układ odpowiadający wymogom stawianym pracom doktorskim w podziale na część teoretyczną, która poprzedza część empiryczną. W zamian jednego rozdziału prezentującego metodykę badań Autorka wybrała rozwiązanie opisu metodyki prowadzonych badań jako sekcji poprzedzającej prezentację wyników poszczególnych etapów postępowania badawczego. Jest to układ o uporządkowanej strukturze, podporządkowanej realizacji celów, co wskazuje na przemyślenie układu treści w rozprawie.

Zawartość merytoryczną poszczególnych rozdziałów oceniam ogólnie pozytywnie, jednak w każdym z przypadków pojawiają się pewne niedociągnięcia. Zaskakujące jest to, że w dysertacji, w żadnej jej części nie został jednoznacznie zdefiniowany starszy konsument. Autorka przywołuje argumenty, że osoby starsze są silnie

Wydział Zarządzania

i Komunikacji Społecznej

Instytut Ekonomii,

Finansów i Zarządzania

ul. Prof. St. Łojasiewicza 4

PL 30-348 Kraków

tel. +48(12) 664 5632

fax +48(12) 664 5857

www.econ.uj.edu.pl

www.wzks.uj.edu.pl

heterogeniczną grupą konsumentów (s. 5), ale nie rozwija tego wątku. Skłania to do sformułowania pytania:

Kim jest starszy konsument, jak należy (bądź można) kategoryzować konsumentów w tym segmencie oraz jakiego rodzaju ograniczenia niesie z sobą dla wyników badania nieuwzględnienie wewnętrznego podziału tego segmentu?

Wstęp do dysertacji ma opisowy charakter. Niedosyt budzi brak wystarczającej pracy literaturowej, która byłaby potwierdzeniem luki badawczej uzupełnianej przez Autorkę w dysertacji. Część zasadniczą pracy otwiera Rozdział 1, który zmierza do przybliżenia specyfiki sektora produktów leczniczych dostępnych bez recepty. Autorka skoncentrowała się w nim na zaprezentowaniu struktury rynku (zamiennie stosując pojęcia rynek i sektor, które to pojęcia nie mają synonimicznego znaczenia), charakterystyki produktów leczniczych OTC oraz specyfiki i funkcji opakowań. Odczuwalny jest wyraźny niedosyt informacji pokazujących miejsce konsumentów, w tym segmentu starszych konsumentów jako nabywców na tym rynku. Rozdział ten wydaje się dobrym miejscem na takie rozważania, zwłaszcza że w kolejnym – Rozdziale 2 – Autorka koncentruje się na komunikacyjnej funkcji opakowania, podkreślając konsumenta jako odbiorcę. W rozdziale tym uwaga została skoncentrowana na modelach komunikacji opakowania, co wydaje się słusznym podejściem, szkoda, że nie wykorzystanym jako ramy do formułowania hipotez badawczych. Ram do ich wyprowadzenia mógł też dostarczyć Elaboration Likelihood Model (ELM) opracowany przez Petty'ego i Cacioppo wyjaśniający dwutorowość przetwarzania bodźców, poprzez drogę: centralną i peryferyjną. Autorka wspomina o ścieżce preferencyjnej (s. 36), zapewne mając na myśli ścieżkę peryferyjną. Zaskakuje też wbudowanie w treść sekcji 2.1 informacji na temat modelu podejmowania decyzji nabywczych. Jest to ostatni akapit niepowiązany z wcześniejszą narracją.

Skłania to do sformułowania kolejnego pytania:

Jaką rolę odgrywają poszczególne elementy opakowania produktów leczniczych OTC zgodnie w dostarczyć Elaboration Likelihood Model? Jak z tej perspektywy można zmodyfikować zalecenia praktyczne dla projektantów opakowań?

W Rozdziale 2 część treści wymagałaby dopracowania i uporządkowania. Widoczne są starania Autorki, aby ułożyć treści, jednak mieszają się wątki dotyczące komunikacji marketingowej i podejmowania decyzji oraz odnoszące się do produktu jako takiego bądź do opakowań. W rozdziale tym brakuje też systematyzacji ustaleń wynikających z przeglądu literatury. Praca zyskałaby na podkreśleniu znaczenia wiedzy konsumentów w analizowanym kontekście, co uzasadniałoby koncentrowanie uwagi na tym aspekcie w zrealizowanych badaniach empirycznych.

Kolejne cztery rozdziały są prezentacją metodyki oraz wyników zrealizowanych badań. Uwagi dotyczące braków w opisach metodyki zostały sformułowane w sekcji wyżej. Prezentacja wyników jest poprawna. Pojawiają się niezręczności i lapsusy językowe (np. badania zrealizowane w rozdziale 3, s. 73 zamiast wyniki badania zaprezentowanego w rozdziale 3). Rozczarowuje też miejscami poziom analizy statystycznej, zwłaszcza że Autorka odnosi się do wpływu (s.74), a nie stosuje metod właściwych do wnioskowania o zależnościach przyczynowo-skutkowych. W rozdziałach tych zauważalny jest też brak precyzji wypowiedzi i pewne

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Wydział Zarządzania

i Komunikacji Społecznej

Instytut Ekonomii,

Finansów i Zarządzania

ul. Prof. St. Łojasiewicza 4

PL 30-348 Kraków

tel. +48(12) 664 5632

fax +48(12) 664 5857

www.econ.uj.edu.pl

www.wzks.uj.edu.pl

UNIwersytet
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

nieporęczności związane z nazwaniem oczekiwań seniorów – raz nazywanych wymogami, raz preferencjami, a raz potrzebami. Mimo pewnych niedostatków i zbyt obszernej objętości, na podkreślenie zasługuje Rozdział 5. Tu Autorka prezentuje krok po kroku sposób realizacji badania, prowadząc czytelnika przez kolejne etapy procedury. Zaskakują natomiast treści w Rozdziale 6 i Podsumowaniu, zwłaszcza umieszczenie w tym drugim modelu liniowego. Podsumowanie powinno zawierać konkluzję i dyskusję, w tym ograniczeń badań, a nie prezentować nowe analizy.

Przedstawione uwagi nie rzutują na ogólną pozytywną ocenę treści zaprezentowanych zarówno w sekcjach teoretycznych, jak i empirycznych. Zaprezentowane w czterech rozdziałach empirycznych wyniki badań pozwalają na realizację celu głównego rozprawy. Rekomendacje umieszczone w Rozdziale 6 mają wartość poznawczą i użyteczną w zakresie projektowania opakowań produktów leczniczych OTC kierowanych do osób starszych.

Wydział Zarządzania

i Komunikacji Społecznej

Literatura, strona formalna i językowa pracy

Przedstawiona do oceny rozprawa została przygotowana zgodnie z wymogami formalnymi stawianymi pracom doktorskim. Ogólnie dysertacja napisana została w sposób poprawny, chociaż miejscami pojawiają się nieprecyzyjne sformułowania zwiększające dwuznaczność przywoływanych treści. Przykładem może być sformułowanie tytułu samej pracy czy też podrozdziału 2.2. Ten drugi brzmiąc *Opakowanie jako determinanta wyboru konsumenta* może sugerować nie wybory konsumentów a wybór przez opakowanie konsumenta. Niezręczności językowych, niedokończonych zdań czy literówek jest więcej w pracy, niemniej nie obniżają one znacząco walorów pracy. Drobne uwagi można także kierować pod adresem form graficznych, które wymagałyby korekt w sformułowanych tytułach (np. tab. 4.5) czy precyzji treści w nich umieszczonych (np. uporządkowania danych malejąco – rys. 4.1) bądź doboru form graficznych (np. rys. 5.22 i 5.23). Kolejna krytyczna uwaga dotyczy pracy literaturowej. Mimo że rozprawa powstała na podstawie 271 pozycji bibliograficznych, można w niej dostrzec braki w pracy literaturowej. We wstępie brakuje uzasadnień, w innych miejscach występuje nadmiarowość pozycji (choć uzasadniona przeglądem literatury). Literatura jest aktualna, chociaż większość pozycji nie powstała w ciągu ostatnich pięciu lat.

Instytut Ekonomii,

Finansów i Zarządzania

Konkluzja – wnioski końcowe

Zaprezentowana rozprawa doktorska świadczy o posiadanej przez Autorkę wiedzy w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości. Biorąc pod uwagę łącznie dobór tematyki, cele badań, strukturę i układ pracy, metody i narzędzia badawcze, wartość użyteczną rozprawy, a także jej stronę formalną stwierdzam, że rozprawa doktorska mgr inż. Katarzyny Grzybek pt. *Opakowanie produktu leczniczego dostępnego bez recepty (OTC) i jego rola w zaspokajaniu potrzeb i oczekiwań osób starszych spełnia oczekiwania oraz wymogi stawiane dysertacjom doktorskim* określone w Ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r., wraz z późniejszymi zmianami.

ul. Prof. St. Łojasiewicza 4

PL 30-348 Kraków

tel. +48(12) 664 5632

fax +48(12) 664 5657

www.econ.uj.edu.pl

www.wzks.uj.edu.pl

Stanowisko to wynika przede wszystkim z:

- ważności, aktualności i oryginalności tematyki podjętej w pracy,
- dopasowania do celu rozprawy strategii postępowania badawczego oraz dobór odpowiednich metod i narzędzi,
- realizacji głównego celu rozprawy i jej walorów poznawczych, a także jej wkład w nauki o zarządzaniu i jakości w postaci opracowania wytycznych pozwalających na doskonalenie opakowań produktów OTC w kierunku dopasowania ich do potrzeb osób starszych,
- wystarczająco poprawnej strony formalnej rozprawy.

Konkludując, rozprawa spełnia warunki określone w Ustawie Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 roku (Dz. U. z 2018 r. poz. 1668 ze zm.). Wobec powyższego recenzowana dysertacja może stanowić podstawę do nadania stopnia naukowego doktora w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauki o zarządzaniu i jakości, dlatego też wnoszę o dopuszczenie jej do obrony.

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Wydział Zarządzania

i Komunikacji Społecznej

Instytut Ekonomii,

Finansów i Zarządzania

ul. Prof. St. Łojasiewicza 4

PL 30-348 Kraków

tel. +48(12) 664 5632

fax +48(12) 664 5857

www.econ.uj.edu.pl

www.wzks.uj.edu.pl